

Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя: збірник наукових праць (за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / За ред. К. Я. Климової. — Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 127 с.

Т. О. Шевчук — викладач кафедри
філології і лінгводидактики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Формування мовної особистості засобами пунктуації

Підготовка майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах спрямована на глибоке засвоєння ними навчального матеріалу. Адже відомо, що вчитель як носій знань передає їх учням, тому беззаперечним є факт: чим глибше володіє знаннями сам учитель, тим краще засвоять зміст навчальних дисциплін його вихованці.

Відомий педагог В. О. Сухомлинський стверджував, що найважливішим педагогічним інструментом учителя є слово, що кожний учитель початкових класів насамперед словесник. Саме тому одним із найважливіших завдань педагогічних закладів освіти є мовно-мовленнєва підготовка студентів. У ННІ педагогіки цьому питанню приділяємо значну увагу. Вивчаючи сучасну українську мову, курс "Удосконалення правописних навичок майбутніх фахівців", майбутні вчителі початкових класів набувають теоретичних знань, удосконалюють володіння мовними нормами, збагачують словниковий запас, а це, в свою чергу, сприяє піднесенню культури мовлення, поєднанню знань теоретичного матеріалу з практичним володінням мовою. Студенти усвідомлюють, що сучасний педагог повинен уміти правильно мислити, правильно передавати думки в чіткій, лаконічній, художньо-виразній формі, яка відповідає нормам сучасної української літературної мови.

Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи відбувається під час вивчення всіх розділів курсу сучасної української мови з

практикумом. Мета статті – висвітлити аспекти проблеми формування мовної особистості майбутнього педагога засобами пунктуації.

Як відомо, пунктуація – це система загальноприйнятих правил вживання розділових знаків, які служать для членування тексту відповідно до його смислових, синтаксичних, інтонаційних особливостей. На думку кандидата філологічних наук О. Доценко, пунктуація робить писемне мовлення зрозумілим, недвозначним, дає змогу реалізувати найрізноманітніші інтелектуальні, емоційні, вольові смисли та їх відтінки [1, с. 80]. Пунктуаційна грамотність ґрунтується на розумінні функції кожного із розділових знаків. Усі розділові знаки поділяються на знаки відділяючі та знаки виділяючі. Студенти усвідомлюють, що відділяючі знаки служать засобом розмежування попереднього і наступного речень, однорідних членів; сюди ж відносяться розділові знаки, що ставляться в кінці речення. Виділяючі розділові знаки служать для виділення відокремлених членів речення, вставних і вставлених конструкцій, звертань, прямої мови. Майбутні педагоги усвідомлюють основну функцію розділових знаків – полегшити тому, хто читає, краще розуміти писемну мову, а тому, хто пише, ясно й чітко викладати думки на папері.

Формуючи мовну особистість майбутнього вчителя початкових класів засобами пунктуації, слід пам'ятати, що недостатньо лише запам'ятати правила вживання розділових знаків у певних синтаксичних конструкціях, тому що часто вживання розділових знаків залежить від стилю мовлення, від того, який зміст автор вкладає у те чи інше висловлювання. Тому вивчення пунктуації пов'язуємо не тільки з граматиною, а й стилістикою та іншими розділами мовознавства.

Наведемо зразки роботи по вдосконаленню пунктуаційної грамотності студентів – майбутніх учителів початкових класів – на заняттях із сучасної української мови з практикумом. Під час вивчення теми "Однорідні члени речення" пропонуємо студентам такі види робіт:

Підкресліть однорідні члени речення. Визначте їх синтаксичну роль та морфологічне вираження.

Край оповитий і сонцем, і хмелем, й зерном (М. Стельмах). 2. У них є все: пшениця, хутро, вовна, і риба, й мед, й добрі води рік (Л. Костенко). 3. Краю мій, люблю я тебе вдень і вночі, вранці і ввечері і не знаю краю своєї любові (Панас Мирний). 4. Сільська вулиця непомітно зливалася з лісом, що стояв по-осінньому зажурений, переливався найрізноманітнішими і несподіваними фарбами: жовто-золотистими, янтарними, зеленими, синіми (В. Минко). 5. З грубки пахло жаром, пригорілою картопляною скоринкою та гарячим відпаром дерези (Г. Тютюнник). 6. Видко, не кохання, а тільки перший подих і перший туманець його тривожно торкнулися дівочого серця (М. Стельмах). 7. Зміцнів Київ, оновилася й Софія – одягла тільки нову одягу, яка відповідала смакам та уподобанням нового часу (В. Шевчук). 8. Учися чистоти і простоти і, стоптуючи килим золотий, забудь про вежі темної гордині (М. Рильський).

Розмежуйте складносурядні речення та прості речення з однорідними членами. Поставте, де потрібно, розділові знаки.

1. Вдалині хиталися дерева і синів задуманий прибій (В. Сосюра). 2. Сонце обливало землю рожевим світом і ніжно цілувало тисячами своїх гарячих іскорок (Панас Мирний). 3. Тільки невсипуще море бухає десь здалеку та зорі тремтять в нічній прохолоді (М. Коцюбинський). 4. Неприємно коли п'явка впивається в жижку чи коли гавкають на тебе чужі пси або гуска сичить коло ніг (О. Довженко). 5. Іноді глибоку тишу порушує стукіт дятла чи шерех збитої білкою кедрової шишки (О. Донченко). 6. Ти спиш і на твоїм обличчі малюється печальний вираз (Д. Павличко). 7. Дівчата підбирали викопані буряки і обрізавши гичку складали в купи (О. Донченко). 8. Виходь іди дорогами земними і від людей візьми і людям дай (П. Дорошко).

Знайдіть однорідні та неоднорідні означення. Поясніть, за яких умов означення є неоднорідними.

1. А в матерів такі ж смугляві, чесні руки (А. Малишко). 2. Надворі пахне молодим осокосячим листям (Г. Тютюнник). 3. Коло хат зеленіють густі старі садки (І. Нечуй-Левицький). 4. Рівний, залитий сонцем степ одразу припишк

(О. Гончар). 5. На лісових горбках солодко пахли нагріті сонцем стиглі суниці (О. Донченко). 6. Ніч розкидала над селом своє темне, всипане зорями шатро (І. Цюпа). 7. Кругом хати росли старі велетенські волоські горіхи (І. Нечуй-Левицький). 8. З ластівками прокидався яблуневий, у білих крапах сад (М. Сингаївський). 9. У темряві густій, тяжкій і рівній прокинувся я (М. Рильський).

Перепишіть, ставлячи всі потрібні розділові знаки між однорідними членами речення та при узагальнюючих словах.

1. Усе в природі милувалося сонцем дрімучі правічні ліси, куди пробивалося воно, розганяючи пільму; велетенські міста, в яких відбивалися його і дзеркальні вікна палаців і віконця халуп, голуби на бульварах отруйні гадюки, що гріли свої візерунчасті спини (І. Муратов). 2. На вудлищі гнучким прозора волосінь та білий поплавець та заїдний гачечок ото і зброя вся (М. Рильський). 3. І на тім рушникові оживе все знайоме до болю і дитинства й розлука й твоя материнська любов (А. Малишко). 4. Воїн, ідучи в похід, бере з собою три речі зброю хліб і пісню. Зброю для боїв хліб для життя пісню як душу Батьківщини як найдорожчу згадку про друзів і людей, що полонили серце (А. Малишко). 5. Цвітуть сади, неначе густим молоком облиті всі фруктові дерева вишні сливи черешні груші (О. Копиленко). 6. Тут все і повітря і тиша і дерева сповнене такої сили, що й сам мимоволі стаєш сильнішим (М. Стельмах). 7. Хмарився день якусь хвилину потім знову заяснів (П. Тичина). 8. На полях, що розстилися обабіч дороги, чулися невиразні шерехи то тріск сухого бур'яну під чиймись обережними кроками то причаєне шарудіння то стриманий писк (Г. Тютюнник). 9. Рвонувся гудок в безкрає небо розлігсь по місту і затих (Р. Братунь). 10. І все те і штормуюче море і голубіюче небо і далекі ледь окреслені хмари пройняте легеньким серпанком рухливого туману (Ю. Збанацький). 11. Похнюпився Бурмило стоїть ні в сих ні в тих (Л. Глібов).

Складіть чи доберіть речення, в яких би однорідні члени речення відповідали таким схемам:

1. О, о, о – все ...
2. ..., а саме: о, о, о та о.
3. ... все: о, о, о, але.
4. То О, то О, то О ...
5. О, і О, і О – скрізь ...

Активізуючі запитання

– Яку роль у вживанні розділових знаків відіграє пре- чи постпозиція однорідних означень до пояснюваного ними іменника?

– Чи впливає подвійне тлумачення змісту означень, що стоять поряд, на вживання розділових знаків?

Поясніть, чому в наведених реченнях перед словами нікого, все, завжди немає тире.

1. Ні на городі, ні в будинку, ні на вулиці нікого не було. 2. В гаях і дібровах все занесене снігом. 3. Луки, гори, пишні сади завжди захоплювали туристів. 4. І на вулицях, і круг стадіону, і обабіч дороги до заводу все затихло. 5. І земля, і вода, і повітря завжди хвилюють жителів міста.

Прочитайте речення і поясніть, чому перед сполучником і, який поєднує однорідні члени речення, немає коми.

1. Микола слухав друга і зовсім нічого не розумів і бажав розуміти. 2. Краю мій, люблю я твій шум і шепіт серед поля і серцем чую силу наливну. 3. Старі бори і живописні діброви, прибережні луки і безмежні поля зачаровують нас і хвилюють.

Наведіть усі можливі означення до трьох – чотирьох предметів, які вас оточують; введіть їх у речення, поясніть розділові знаки.

Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки. Назвіть можливі пунктуаційні варіанти.

1. Довелося вчитися працювати в полі. 2. Дівчина одягла сукню ніжного рожевого кольору. 3. Мій брат вступив до іншого педагогічного ВНЗ.

Речення: "Люблю роботи грім, і грюк, і кров живу у жилах". Виконайте синтаксичний аналіз однорідних членів речення за такою схемою:

1. Речення з однорідними членами для аналізу. 2. Які слова в реченні є однорідними членами? 3. Які це члени речення за назвою (підмет, присудок та ін.). 4. Морфологічне вираження. 5. Непоширені чи поширені. 6. Від якого слова залежать або яке слово від них залежить? 7. Яким типом підрядного зв'язку пов'язані однорідні члени з цим словом? 8. Які змістові відношення існують між однорідними членами речення (єднальні, приєднувальні, протиставні, розділові)? 9. Наявність узагальнюючого слова, його позиція, морфологічне вираження. 10. Засоби вираження сурядних зв'язків між однорідними членами (інтонація, сполучники, однаковість форм слів, порядок слів, підрядний зв'язок із третім словом). 11. Розділові знаки в реченні.

Зробіть письмовий опис добре знайомої вам місцевості (луки, лісу, поля, садиби), використовуючи однорідні та неоднорідні означення, інші члени речення. Прочитайте його вголос, дотримуючись правильного інтонування однорідних членів речення; поясніть вживання розділових знаків.

Система вправ, запропонована нами, вимагає від студентів знання норм пунктуації, уміння використовувати їх на письмі, бачити помилки, виправляти їх та аргументувати виправлення. Це сприяє активізації пізнавальної діяльності майбутніх педагогів, веде до поліпшення їх грамотності.

Список використаних джерел

1. Доценко О. Л. Стратити не можна, помилувати, або стратити, не можна помилувати, чи особливості української пунктуації. – Українська мова і література в середній школі. – 2003. – № 2-3. – С. 89-94.
2. Український правопис. – К.: Наук. думка, 2006. – 240 с.

